

Arnošt Lustig + Eva Lustigová

Povídky

Soubor textů otce a dcery

Mladá fronta

Povídky

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.mf.cz

www.e-reading.cz

www.palmknihy.cz

MLADÁ FRONTA

Arnošt Lustig, Eva Lustigová

Povídky – e-kniha

Copyright © Mladá fronta, a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

MLADÁ FRONTA

Arnošt Lustig
+
Eva Lustigová
POVÍDKY

Mladá fronta

Copyright © Arnošt Lustig – dědicové, 2011

Copyright © Eva Lustigová, 2011

ISBN 978-80-204-2531-7 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-204-5032-6 (ePDF)

ISBN 978-80-204-5031-9 (ePUB)

ISBN 978-80-204-5033-3 (Mobi)

Arnošt Lustig

POSLEDNÍ DEN OHŇŮ

Kuřátko seděl na ševcovské trojnožce, olepené černou zaschlou smolou. Město už bylo zbořené. Co nebylo v troskách, hořelo. Byli trochu stranou a ohně k nim ještě nedosáhly. Pozoroval starce Emila. Tak to je můj děd, říkal si, a já jsem jeho vnuk. Moje matka byla jeho dcera, jako je on syn své matky a dál, nepřehledně daleko dozadu. Matka Soňa, babička Terezie. Patřili jsme k sobě, ale už nepatříme. Oddělilo nás to, že mě dal do sirotčince, a nic horšího ani nemohl udělat. Mohl bych ho nenávidět nebo bych do něho mohl kopnout, a nic by se nestalo. Správně by si to měl opravdu všechno teď vylízat, aby viděl, co to je, když je člověk sám. Ale to by na světě asi muselo být nějaké „správně“. Snad jen to, že moje matka byla jeho dcera, je nějaká nitka, která nás ještě svazuje.

Kuřátko si přitom čistil kouskem bezového klacíku nehty. Stařec Emil mlčel. Jeho velký svaštělý nos vtahoval hlasitě dech spáleného města. (Vydávalo to zvuk prohrabovaného listí.) Velké temné otvory chřípí se roztahovaly a zužovaly. Takhle

bych jednou mohl vypadat já sám, říkal si Kuřátko – kdyby varšavské ghetto mělo hořet ještě déle, než hořelo; nebo kdyby už nemělo hořet, protože již všechno sežehly ohně. Potěš mě pánbůh – tak nebo onak – kam by pak člověku vedla okna: ve tvářích, na krku a na prsou a na rukou okoralá šedá kůže jako ze starého krokodýla, nestříhané pačesy a rty jako bezzubé spínadlo, vtažené dovnitř. Asi bude chtít promluvit.

Kuřátko se rýpal za nehty a čekal. (Posledně promluvil stařec Emil včera. Řekl: „Je pozdě.“ „Proč?“ zeptal se Kuřátko. Starší se vždycky spíš otáčejí, než by se dívali dopředu; jako by svět začal někde jinde a dřív než s nimi.) Stařec Emil pak opravdu suše řekl: „Dvacátý první den ohňů.“ Znělo to, jako kdyby jeho hrdlo vězelo někde v hlubinách země, několik chraptivých strun, po nichž unikal dech a síla osmdesátiletého starce. „Tři neděle. Bože, kdy to skončí?“

„Proč to pořád počítáš, dědo?“ zeptal se po chvíli Kuřátko, jako kdyby o tom musel tak dlouho přemýšlet.

„Chceš moji košili?“ zeptal se stařec.

„Mně stačí ta moje,“ odpověděl Kuřátko. „Děkuju.“

„Kanály musí být zamořené krysami.“

„Doufám, že se nechceš bavit o krysách. Pro tebe nemají kanály smysl tak jako tak. Do kanálů se Němci neodvažují. Bojí se víc než ohně krys nebo nakažlivých nemocí. Byli by hloupí, kdyby lezli do kanálů. Jsou hloupí, že tam nelezou.“

„Vymraždí nás do posledního,“ řekl stařec.

„Někdy si představuju, jak by hořely lesy.“

„Vím, co je pravda,“ řekl stařec. „Co ještě nikde nestojí.“ Důlky v jeho očích se zavřely. „Zabila je naděje. Zabila ty nejlepší. Beznaděje ty poslední a ty nejlepší napřímila.“

„Máš asi švába na mozku.“ A nakonec: „Ty ses měl narodit jako počítadlo a ne jako člověk, který učí ty druhé zpívat.“ Ještě

později poznamenal: „Když jsi byl ve Stawkách, bylo to naposled, cos zpíval. Musím uznat, že to bylo docela od plíc. Kdyby mi někdo řekl, že se vrátíš z koleje, řekl bych mu, že je blázen; a ty ses vrátil.“ (Den předtím sebrali matku na ulici a odvezli ji do Treblinky. Nikdo nevěřil, že jsou tam fabriky jako tady. Večer sebrali otce.) Stařec se nechal odvést nazpět, protože se už vyznal. Slyšeli o Kulmhof-Chelmnu na východ od Poznane, o Belzecu, asi sto kilometrů od Lublina a o Majdanku na předměstí Lublina a Sobiboru, sotva čtyřicet kilometrů jižně od Brestu. „Odjelo to do Treblinky. Už bys měl pokoj.“

„Tvá matka byla malá a krásná,“ pokračoval najednou stařec Emil od věci. „Měla oči jako perly a chůzi jako tanečnice. Dobře, že se toho nedožila.“

„Tvoje starosti bych chtěl mít,“ řekl Kuřátko. A jako by nechtěl, aby si stařec myslel, že ho tak podceňuje, dodal: „Až se vrátím, najíme se možná spolu. Vzpomínáš, jak jsme si jednou koupili pytlík zelených lusek?“

„V den svatby si pamatuju na tvého otce jako na nejšťastnějšího člověka, kterého nosila země. Kam ses jen podíval, všude byly ve vázách růže,“ mlel stařec Emil.

Jednou mu stařec Emil vyprávěl o jídle, které se skládalo z několika chodů. Bramborové polévky s houbami, kousku opečeného hovězího masa s křenovou omáčkou a přes celý talíř rané brambory, polité rozteklým máslem.

„Žili jsme poctivý život,“ řekl stařec Emil. „Je to nevinnost, která je dráždí, aby nás zabíjeli, věšeli a pálili a ubíjeli a trávili plynem. Pro život v míru – s těmi druhými a sami se sebou. Nenávidí, že duch těch zemřelých přechází do těch, kteří se teprve narodí. To už je u konce, alespoň pro nás.“

„Myslíš nás dva?“ vyškraboval Kuřátko špínu zpoza nehtů.

„Nikdo se nedoví, co bylo, aby mohl plakat.“

Otočil hlavu ke zdi, která je oddělila od ostatních domů, takže tu byli, jak říkal Kuřátka, za větrem. Napadlo ho, že starcovy vlasy jsou už prořídle. Válely se mu po lebce jako staré provazy. Prsa v rozevřené košili, už dávno neprané, šedé ztvrdlé chlupy. Na začátku se stařec Emil modlil. Jeho modlitby byly mírné i vzteklé. Teď už se dvacet dní nemodlil.

„Dvacet jedna dní od jeho narozenin,“ řekl stařec Emil.

„Koho myslíš?“

„Nechci vyslovit jeho jméno.“

„To si už domyslím.“

Kuřátka napadlo, že ústa starého vypadají jako past na mouchy; nebo na brouky. Chytil se mu do nich popel. Podivil se, že stařec ještě neřekl nic o vodě. Neměli vodu, samozřejmě.

Pak stařec Emil řekl: „Učil jsem je zpívat a učil jsem se tím sám.“

„Nikdy bych neřek, že lidi, co učí ty druhé zpívat, mají možnost vidět takový kus světa.“

Potom Kuřátka napadlo, že už viděl hodně starců hořet. Vítr, místo aby uhasil oheň, ho ještě rozdmýchal. I lidi, kteří se polévali vodou, pokud ji náhodou ještě měli, protože by je Němci dole, kdyby vyšli, stejně zastřelili, hořeli nakonec jako sirky. Ženy a děti hořely rychleji. Jako umírají dlouho lidi, když je střelí do břicha. Kuřátka si odplivl před sebe. Někdo měl štěstí, když k němu přišla kulka dřív než oheň. Kdo se chtěl nechat zastřelit hlídkami, stačilo, aby vyšel před barák se zdviženýma rukama. Nebo skočit po hlavičce ne po nohou na kamenný chodník před barákem nebo na dvorek. Odplivl si znovu. Přál by starému to lepší. To nejlepší je rychle. Uhořet nebo se dát odbouchnout. Nebo skočit. Kdoví jestli nevyhnali i ty poslední už z bunkrů. Dřív než bude pozdě i na to. Z vlastního rozhodnutí. Přece by od něj starý nemohl chtít, aby to pro něj zařídil sám.

Stařec Emil zvedl hlavu a Kuřátko myslel na to, jak asi starý zemře. Dlouho to na sebe čekat nenechá. Věděl, proč mu některé věci starý říká. Nechtěl s tím být sám. Mám dost práce sám se sebou, pomyslel si Kuřátko. Věděl už, že starci selhává paměť. Neznal, kdy se narodil, a někdy si nevzpomněl, který je den. Musel to přepočítávat od prvního dne povstání. Snad si pamatoval jména svých dětí, jméno německého generála Struppa a zemí, kde se vedla válka.

Kuřátko náhle usoudil, že by nemělo cenu, vyčítat dědovi, že ho dal do sirotčince v Paví ulici, jako by se ho byl chtěl zbavit, ani že matku, dokud byla ještě malá holka s tenkýma krátkýma nohama, bil. To bylo zvláštní, že to znenadání ztratilo smysl; až ho to zarazilo. Zandával si flanelovou košili do manšestrových kalhot s velkou nachovou záplatou na koleně. A pak je taky zvláštní, pomyslel si, že se starý ani neolízne, aťsi je řeč třeba o jídle nebo pití.

Kuřátko se náhle ošil. Zprudka si zajel oběma rukama i s klacíkem z bezové větvičky pod košili a poškrábal se. Domyslel si, proč starý asi myslí na jeho matku a otce. Chtěl ho snad znervóznit?

„Co je?“ ozval se poplašeně stařec Emil.

„Blecha,“ odpověděl Kuřátko věčně. „Nepřepíral jsem si košili už ani nepamatuju.“

„Máš hodně vši?“

„Víc než knoflíků na košili. Asi tolik jako ryb v řece. Tebe se na to radši ani neptám. Chceš, abych ti nějaké vychytil?“

„Děkuju. Ne.“

„Hm...“

„Růže,“ opakoval stařec Emil nahlas své myšlenky; bezděčně se přitom drbal na týle. Měl kůži jako kmen ohořelé hrušně, bílé, místy skoro nažloutlé vlasy. Mezi vlasy mu ležely popílký.

Některé z vlasů ohořely. Vytvářely malé plešky s puchýřkem nebo stroupkem. „Lidi chtěli dobře žít.“ Hlava mu spadla na prsa. Na spáncích měl stařec vlasy hebké jako bílé ptací peří. Nad koncem krku na týle mu je popílky sežehly. Ohořelé konečky připomínaly spálené pole, strnisko. Trochu se konečky kroutily.

„Co to blábolíš?“ zeptal se Kuřátko posměšně. Komu asi zase stařec Emil skládá účty? Tomu nahoře. To asi už ne.

„Všichni jsme chtěli mít dobrou práci a vědět, že tu po nás zůstane někdo a něco.“

„Měkne ti mozek, dědo.“ A dodal: „Když tolik chceš, aby po tobě něco zůstalo, tak proč sis někde nevsadil stromy? Stromy žijou vždycky dýl než lidi.“

„Pojď ke mně,“ požádal náhle stařec.

„Vždyť tu jsem.“

„Docela ke mně.“

„Jsem rád, že sedím. Co ti chybí?“

„Chci tě vzít za ruku.“

„Co bys z toho měl?“ usmál se. Oba už pěkně páchnem, pomyslel si. Je lepší, když od sebe sedíme kousek dál. Myslel na to, že ženské nosí granáty mezi nohama pod sukni, a když je chytí hlídka, vyhodí do povětří hlídku i se sebou.

„Jsi z kněžského rodu Löwy-Cohen,“ řekl stařec Emil pyšně. „Tvá matka Soňa a můj otec Leo a děd Ferdinand a praděd Josef a jejich synové a dcery, daleko nazpět, jsou z rodu Löwy-Cohen. Byli to bojovníci proti tyranům; a z nás se taky stali bojovníci.“

„Z tebe se toho stalo!...“

„Z tebe, synáčku.“

A když Kuřátko mlčel: „Jsi tady?“

„Leda bych se vypařil.“ A zase: „Ledaže bych se zrovna teď někam vypařil.“

„Cítíš ten žár?“

„Já na to kašlu. Já kašlu na ten žár, co cítíš, i na tu tvou kůži z kněžského rodu i na tebe. Mě by spasil leda pořádný liják. Kdyby tak chtěla přijít průtrž mračen, jako když bydlel pražský transport ještě v těch dvou synagogách ve městě; aby se naplnily vany na střechách a v kanálech; a že by byly všechny kastroly a prádelní hrnce vrchovaté vody; že bychom si doplnili tady náš sud. Němcům by to zase jednou udělalo pořádnou čáru přes rozpočet; to by mě bavilo. To bych si teda rád počkal, co by si počali bez ohně, ten tvůj slavnej obergruppenführer Strupp; na to bych si věru rád počkal. Takhle nás vypalujou jako štěnice. Náš táta chodil zrovna takhle na štěnice, jenže se svíčkou; vždycky v neděli dopoledne; hledal je v naší pražské posteli. Na to si ještě pamatuješ, ne?“

Kuřátko se protáhl. Neměl rád, když stařec Emil navazoval řeč, jako by se zase už loučil. To ho tedy dokázalo maličko zneróznit. Nebo jako by nevěřil, že je to zase jednou vynechá. Byla to směs úbytku vůle a zároveň jako by se ještě ve svém věku stařec Emil za něco styděl. Včera drmolil stařec Emil něco o tvrdosti kamenů; jako by si snad Kuřátko myslel, že jsou kameny z cukru. Pak blábolil o vyvolenosti; nevěřil, že vyvolenost jednoho vylučuje vyvolenost těch druhých? Jako by mělo smysl omílat, že člověk, i kdyby věřil až do alelujá, a choval se jako zvíře, nepřijde tam nahoru, na rozdíl od někoho, kdo je bez víry, ale slušnej.

Kuřátko vytáhl ruce nad hlavu, takže se dutým zašpičatělým klacíkem dotkl stropu a špičkami svých střevců, velmi už rozpáraných, kopal do rozeschlé putny, v níž byla až do poloviny špinavá voda jako od mytí. „V neděli ráno, když ses modlil a zpíval, jsem lezl do postele i po snídani,“ dodal snivě. „Než začal táta lovit.“ A: „Teď bych si to na minutku rád oboje zopakoval.“

„Co je ti?“

„Něco mě pořád žere.“ A starostlivě: „Taky jsme si už dlouho neprali košile, dědo.“

„Všechno už tady bylo.“

„Co tu bylo? Takhle špinavou košili jsem neměl, co jsem živ.“

„Za císaře Nerona shořel Řím, nádherné město,“ vysvětloval stařec zamýšleně. „Zešilel, podpálil domy a díval se, jak lehají popelem. A Herostrates zapálil chrám bohyně Diany v Efesu, aby nikdy nikdo nezapomněl jeho jméno.“

„Proti zdejšímu generálu Struppovi to byli žabaři. Vsadím se, dědo, že proti tomu policejnímu pánovi byli v tom Efesu hotoví břídilové. Ten první a ten druhý jakbysmet.“

Ještě dodal: „Já myslím, že si na Struppa bude taky hodně lidí pamatovat, až to tady všechno shoří; že to byl generálmajor a Němec, a že měl nohy do „o“, jako kdyby se učil jezdit místo na koni na sudu.“

„Ještě tě to žere?“

„Počítám, že mám sladkou krev, když to těm placatým potvorám tak chutná. Mám sladkou krev, ale vůbec mě to jakživ nebolí, dědo, jen svědí. Stačí, abych se poškrábal.“

Kuřátko se opět zasníl. Uviděl v duchu nějaký chrám a bílé sloupy, podle nichž si představoval Řím; a pak, jak padají proudy vod na hořící střechy varšavského ghetta. Dřevěné domy hořely a rozptýlení pěšáci Waffen-SS plamenometry rozšiřovali ohně, že to asi vycítil i starý z poryvů a doteků větru, přinášejícího žár. Odpoledne padal do jejich místnosti popel; převalovaly se přes ně vlny vedra. Hasiči a polská a německá policie se zvláštními oddíly pod velením SS zaháněly ohně z ručních a motorových stříkaček od zdí na hranicích ghetta. Páry se valily z kanálů vsude, jako kouř z fabrik v okresech, které odtud Kuřátko neviděl,

ale stařec Emil cítil. Nejhustší kouř se valil z továren, a nezastavilo se to, ani když se odpoledne na chvílku rozpršelo. Stačilo mu pár kapek a olíznout si dlaň. Tak to dělal i starý.

Ještě si představil, jak generálmajor, *Herr Obergruppenführer* Strupp s nohama do „o“, stojí na velitelském stanovišti, obklopen tuctem tanků a rotou elitních zákopníků s plamenomety a neprůstřelným sklem, aby dobře viděl, a jak říká „*verdammt*“ a znovu jen „*verdammt*“. Židi mu nepěkně a nečekaně zavařili. Zatím lidi vylézají ze studených sklepení a kanálů, protože Němci tam v jednom kuse házejí kouřové a plynové granáty a přidávají se k bojovníkům na povrchu: muž proti muži, kulkami a chladnou ocelí, uniformovaná německá policie a pěšáci, a taky zdejší ženské a děti, co tu vůbec ještě zbyly. Tohle asi myslel děda, když mluvil o boji proti tyranům. Jenže to všechno už prořídlo. Už to není v každé ulici a skoro v každém domě. Němci jim fakticky uměli pustit žilou.

Ze zbytku domu tady v Nízké ulici tu zůstali zrovna jen stařec Emil a on, Kuřátko. To je i dohromady jen jedna síla; ať se to počítá jak chce. Ještě dvanáctý den tu byl pekař Jonathan Blumentritt; ten hned při prvním požáru ztratil hlavu; když mu už chytla i matrace, vyhodil ji z okna jako faguli; za ní stůl a peřiny; a skočil i se svou ženou Perlou na dlažbu. Drželi se za ruce. Zpřelámali si nohy, a než se stačili odbelhat, napíchala do nich německá hlídka bajonety; bylo až sem nahoru (byli pod střechou) slyšet německé hlasy. Stůl a peřinu vyhazovali zbytečně. Hořela jen matrace; tu by možná uhasili, jako uhasil Kuřátko křeslo starce Emila, když chytlo od horkého popela.

Třináctý den ohňů tu zbyl vychrtlý krejčí Ferdinand Meyer, který vyspravil Kuřátku kalhoty velkou sametovou záplatou. Ta záplata ho přežila. Mluvil pořád o tom, že nevyskočí, a když, že se spustí po prostěradle.

Stařec Emil taky nechtěl vyskočit, ale nemluvílo se jen o tom. Stačilo se podívat na jeho prázdné oční důlky. V téhle světnici, kde teď jsou, bydlel švec Jakub Fink. Odešel hned druhý den povstání a nechal tu trojnožku. Kdyby se nevrátil, a to je ve hvězdách, Kuřátko by si ten verpánek nechal.

„Ještě jsi tady?“ ozval se stařec Emil.

„Neslyšíš, jak se drbu?“

„Slyším, když něco říkáš, ne když mlčíš.“

„Hodně lidí se v kanálech utopí,“ řekl Kuřátko.

„Je mi tu těsno.“

„Rozepni si vestu,“ řekl Kuřátko.

Stařec chtěl mít na sobě vestu a vedle sebe kabát, kdyby museli odejít.

„Ty už se nemodlíš?“

„Bráníme se,“ řekl stařec Emil. „Pořád se ještě bráníme. První dny jsme útočili. Ještě důležitější než útočit je bránit se. Bránit se je stejně důležité jako se modlit.“

„Jak myslíš,“ usoudil Kuřátko.

Myslel na velké krysy v kanálech. Do kanálů oheň nepřeškočí. Zvenku nastražily německé hlídky na koncích u výpustí pekelné stroje, aby se u mříží, které tam předtím nebyly, dotkly oči modré nebo šedé oblohy venku, ale ruka, noha nebo prst či hlava zapojily automatický zapalovač, který je vzápětí roztrhal.

Mohl si představit, jak krysy tloustnou z nových utopených. Nedají si ujít ani ty starší utopenice. Kuřátko nechtěl, aby pro něho krysy znamenaly víc, než čím byly; lidi, které zahrnaly hlídky do kanálů nebo tam utekli sami. Slyšel, že když se zjistilo, že Němci namontovali u výpustí do řeky mříže, ti starší se nabízeli, že doplujou k těm pekelným strojům první, aby umožnili těm mladším dostat se ven. Bojovat venku. Všem to

proniklo do krve, za celé ty dva tisíce roků, během kterých to už zapoměli. Nestihli to už zdaleka všichni. Ale i ti poslední usoudili, že je lepší pozdě než nikdy. Nemělo to moc společného s nadějí na vítězství. Vzali si jen možnost neumírat jako štěnice pod německým palcem, dát se zamáčknot jako plošnice. Němci se tomu na začátku notně divili. Teď si už na sebe obě strany zvykly. Nezmenšilo to německou přesilu, ale těm zbylým v ghettu to vracelo sebevědomí. Ani Němcům nerostou stromy do nebe. Někdo mluvil o lupičích, kteří sem přicházejí rabovat. Vyhlížejí si zbořeníště, která už jenom doutnají. Přístupnější ruiny. Zaznamenával výbuchy venku. Děla. Věděl, že kdyby to padlo na ně, bylo by to rychlé. To by se mu chtělo, být lupič, shánět se po zlatých zubech mrtvol. Na to musí mít někdo žaludek.

Pozoroval ohně. Plameny přeskakovaly svým zvláštním způsobem jako červené opice, které ztrácejí údy a tvar. Z domu na dům, z okna do okna, ze střechy na střechu. Už mu to zevšednělo. Některé ulice ohně vynechaly. K jiným se vracely. Jeden oheň sílil, druhý slábl. Jedny se spojily, jiné rozdělily. Nemohl odhadnout, čím se to řídí, kromě větru, dřeva a lepenky, hadrů a mastnoty z upálených. Většina domů vyhořela v noci. Nebo se to alespoň tak zdálo. Nízké ohně hořely za úsvitu. Proč? Přes den hořelo nebo doutnalo všechno. Někde se snad roztékal i kámen. Prchnout je vždycky jen polovina naděje, myslel si.

Kuřátko pozoroval ohně a myslel na to, jak to vyřeší se starým. Zdi se potily. Kde se ta vlhkost bere, že vyráží ohněm? Omítka praskala jako kůra na opečeném chlebu. Na hlad nechtěl myslet; ani na žízeň. Olízl si vyschlé rty. Zabít starce by znamenalo zničit, co ho trápí, až tu Kuřátko nebude. Zabít starce bylo to nejlepší, za daných okolností, řekl si pro sebe. Byl rád, že ho stařec neviděl. Bylo by to taky to nejlepší, co mohl ještě udělat.

Některé bloky byly napadrt'. Ozvěna střelby se vracela rozbořenými a vypálenými ulicemi. Věděl dobře, že tu nemůže nechat starého napospas ohni. A proč ho nemůže vydat všanc Němcům. Potřeboval jen přijít na to, jak to udělá. Myslel na matku, na otce. Bylo dobře, že tu nejsou. I když nechat se zabít *tady* znamenalo víc než smrt, snad *nenechat* se zabít. Stařec Emil měl pravdu. Nic není horší než falešná naděje; tou se dá člověk nalákat i do pekla. Tady je předběhli – možná. Třeba už je to samo peklo. Kuřátko už to připadalo normální. Beznaděje je daleko lepší, uvažoval Kuřátko. Beznaděj vtiskne člověku do ruky alespoň kámen, když nemá dýku nebo bombu, když se nedostane k revolveru. Beznaděj neříká, že do léta bude konec války. Kde všude už Němci ztratili kalhoty. Jestliže už nemá člověk v co doufat, ví alespoň jistě to, co ví. S tím, co ví, si už může poradit. Komu by se to náhodou nelíbilo nebo nehodilo do krámu, ať se jde vycpat.

„Co by nás ještě mohlo spasit?“ zeptal se stařec Emil.

„Liják.“

„Potopa.“

„Nezlobil bych se na průtrž mračen. Potopou bych taky nepohrd.“

„Spasit a utopit,“ šeptal stařec Emil. V duchu si to obrátil.

„Dá se to jíst?“

„Co?“

„Co si vyšeptáváš.“

Stařec Emil mlčel.

„Dají se do toho strčit ruce, aby tě to ochladilo, když je vedro, nebo ohřálo, když mrzne nebo leje?“

Kuřátko se zase dotkl bezovým klacíkem stropu, jako by ho osahával, kolik ještě vydrží, než spadne. Vrátil se pohledem ke stropu a pak se podíval na starce. Viděl, že by se dalo snadno

zařídít, aby to spadlo. Strop měl v každém případě na krajíčku. A aby to spadlo pořádně, *všechno*. Odhadl tloušťku stropu a množství zdíva. Pod takovou náloží by se starý dlouho nedusil a netrápil. Pár cihel by ho spolehlivě zasáhlo do hlavy, líp než nějaká řízená střela. Věděl hned, že je to dobrá myšlenka. Kdyby to udělal spolehlivě... Starý mlčel. Kuřátko se zabýval v duchu stropem. Ohledával tkanivo zdola.

„Pamatuju si, jak v kostele zpívaly ženy – tvoje matka. Pamatuju se na všechno.“

„Měl jsem za to, že už si nepamatuješ na nic,“ řekl Kuřátko.

„Paměť mi ještě slouží.“

„Nevím, nevím,“ řekl Kuřátko. Nechtěl, aby starý o sobě pochyboval, ještě navíc o tom, k čemu už nezvratně dospěl. I kdyby o tom už nemluvil, věděl Kuřátko svoje.

„Jestliže si pamatuješ, cos jednou prožil, je to, jako bys žil dvakrát.“

„Leda tak dvakrát, jako když se díváš do zrcadla,“ odsekl Kuřátko.

Stařec Emil nastavoval tvář horkému větru, aby zachytil alespoň tak, odkud a kam vanou plameny. Už tři neděle byly věci, o kterých nemluvil. Třeba už nebude mít možnost, aby je řekl. Jako tu, že bránit se je svatá povinnost. Víc než čest. To největší, co je v člověku. Nemluvil o zvuku pražených kostí, smaženého masa a přepalovaného tuku, když Kuřátko spal. Nebo když byl Kuřátko pryč. Mlčel o zvuku škvařící se kůže, syčících těl, pachu z toho. Vyčítal si, že žije, protože žije na úkor někoho jiného; teď na úkor jednoho z těch, kteří bojovali. Vzdal se už představ, které měl Kuřátko, o karafě s pitnou vodou na stole.

Najednou stařec řekl, jako by Kuřátku přebíral myšlenky: „Je stejně špatné se od nich nechat zavraždit jako uhořet.“

„To se nemusíš bát,“ řekl Kuřátko. „Nenechám tě uhořet.“

„Snad to není tak zlé,“ řekl stařec. „Jen ta první vteřina. Jako když se potopí parník. Nebo spadne letadlo.“

„Říkám ti, aby ses nebál,“ ujistil ho Kuřátko.

„Je to zase tak blízko,“ řekl stařec Emil znovu. A myslel si: Umírají. Není už voda a není chleba. Nemáme střelivo. Jak dlouho to může ještě vydržet? Nikdo se neptá, jak se to mohlo stát. Bylo na něm znát, že ho svírá úzkost, neviditelné obruče, tisknoucí jeho chatrné stařecké tělo. Rty, které už byly bledé, fialové a seschlé, jak je pokrývaly stroupky nebo kůra, se mu skoro stáhly jako tenká okoralá přímka do vnitřní dutiny bezzubých úst. Vypadal, jako by už jediný zub neměl. Měl asi čtyři. Dva dole, dva nahoře, ale ne nad sebou, aby mohl jíst.

Potom řekl: „Jdi, synáčku, a už se ke mně nevracej. Nízká ulice shoří brzy do základů, jako shořela ulice Milá, všechno je umořeno ohněm, sype se na nás popel; a na mně už v tomhle městě nezáleží.“

„To je pravda,“ připustil Kuřátko pomalu. „Ale teď mě tím neunavuj.“

„Všichni, co v téhle chvíli odpouštějí, hynou. Jen ti, co neodpustí, přežijí. Jen ti, možná, dokážou přežít.“

„Vím, co chceš říct,“ uznal Kuřátko.

Bylo to zvláštní, říkal si Kuřátko v duchu, že mu vlastně stařec četl myšlenky. Nahlas dodal: „Dřív sis alespoň vyzpěvoval, teď jenom naříkáš.“ Potřeboval to nějak zamluvit a opakoval: „K čemu je ti to dobré? To bych chtěl vědět, k čemu by ti to mohlo posloužit.“

„Tohle město se opéká jako skopec na rožni a scípá hladem a mře žízni,“ řekl stařec přesvědčivě hrčivým hlasem a zase to byly ty chraptivé struny, po nichž z hlubin jeho osmdesáti let unikala síla, jak si dával záležet na každém slovu. „Vím to, protože to počítám.“ Opakoval stařecky: „Paměť mi ještě slouží.

Nemám švába na mozku; vůbec ne. Nebude to už tolik, co to bylo. Už je jen málo našich lidí ve vypálených rozvalinách a v domech; už nemají strach z upálení zaživa, protože mrtví nemohou už mít strach. Není tu pekař Blumentritt a není tu krejčí Meyer a není tu už ani jeho žena Perla, ani švec Fink; lidi už nepřelézají z rozvalin do rozvalin; mám výborné uši a nic neslyším. Dokud tu byla tvá matka a tvůj otec, býval to šťastný dům. Nízká ulice byla jedna z nejkrásnějších. Je mi osmdesát let a vím, že štěstí je, když jsou lidé pohromadě, rodiny, sourozenci, manželé, staří rodiče. Když o sobě vědí, i když jsou daleko. Proto jsem tě poslal do sirotčince, když zemřeli a už jsem věděl, že skončím na rampě ve Stawkách; nechtěl jsem, abys byl sám. Nevěděl jsem, k čemu v tom ústavě dojde; musíš mi odpustit; vím, že se v tobě zvedá hněv, když na to myslíš, a že mi to dáváš za vinu. Neměl by ses už vracet, Josefe. Cítím to. Jako kdyby mi znovu hořely oči. Město, nebe i všemohoucí jsou v jednom ohni. Pekařské pece už vychladly a studny s vodou jsou otrávené. Jdi do kanálů a jdi na východ nebo na západ, na sever a možná, že se z toho dostaneš.“

Po vypadlých zubech poklesly starci Emilovi tváře, rysy se zostřily a faldy prodloužily a prohloubily. Byl by si rád řekl, že ztratili svobodu, ale ne naději. Beznaděj plnila starcovo srdce vzdorem. Dusil se žárem a hořkostí.

Kuřátko si nervózně odplivl. Byl rád, že to stařec neviděl.

„Chorá kobyla by to nemohla povědět líp,“ odpověděl Kuřátko. A zeptal se: „Ty že nemáš švába na mozku? Kam jinam než do kanálů bych asi jinak chodil?“

A myslel si, že vždycky, když mu stařec řekl obřadně Josefe, mluvil jako nemocný kůň.

„Vít se obrací proti nám,“ řekl stařec Emil. A potom: „Už se nerodí děti. Hoří i duha. I jeho zmrzačili. Má – jako já – vypálené

zraky.“ Nakonec řekl: „Jíst mají jen ti, co bojují – a ještě snad děti.“ A: „Jen ti.“

Kuřátko si rozkošnický dočistil nehet. To byla pravda, že v rozvalinách se už neschovávalo tolik lidí jako dřív; hlídky je sbíraly a rovnou střílely nebo zapichovaly. Zvláštní bylo, že si to stařec dovedl vypočítat jen z toho, co slyšel nebo z toho, co vycítil.

Kuřátko si znalecky prohlížel prsty; malíček, ukazovák a palec a prostředník; byly špinavé až hanba. Kdyby stařec Emil chtěl stůj co stůj zajít, řekl si Kuřátko v duchu, šlo by to krásně: posadil by ho pod ten uvolněný trám, šel nahoru a dupl; víc by to nepotřebovalo. A stařec Emil by to měl v sutinách stokrát pohodlnější, než až sem jednou dojde oheň a staroch ho neuvidí, protože když je bezvětrí, šlehají plameny tiše a lezou pomalu a zákeřně. Nebo ho odkryjí němečtí zákopníci: Cvičení psi bez obojků a košíků na tlamách.

Pak stařec Emil řekl: „Mohl bys mi, ještě než odejdeš, přečíst provolání?“

„Počítám, že mě s tím nechceš zdržovat ani trestat, dědo?“

„Ne, chci vědět, jak si stojí Němci a jak naši.“

„Chceš přečíst ten kousek, jak se tam píše, že všichni padneme, ale že už nacisti nedostanou ani jednoho živého Žida? Tamto, jak se říká, že jsme byli ovce, ale když máme zdechnout, tak s pomstychtivou rukou na kohoutku pušky nebo na rukojeti dýky? A že i jako smažící se kusy masa a hořící pochodně musíme zničit co nejvíc našich nepřátel...? Že je to jako signál a že řeky naší krve se obarví řekami jejich krve...? Nebo to jak se říká: Vezměte do rukou nůž, sekeru, kus železa? Zbavte se bezbrannosti? Zabarikádujte svůj dům? Buďte lstiví a důmyslní, nebojte se žádného triku? Ať vás dobývají. Každá matka se stane lvicí, která brání svá mláďata? Pryč se zoufalstvím

a nevírou? Pryč s duchem otroctví. Kdo bojuje o svůj život, může se zachránit.“

„Slyším rachot,“ řekl stařec Emil poplašeně.

„Hučí ti v uších.“ A: „To je ten tvůj převýborný sluch.“

„Hučí mi v uších,“ připustil starý, „ale něco slyším. Ty ne?“

„Budu muset jít,“ řekl Kuřátko rychle a stařec to vycítil. Kuřátko naslouchal hluku, který se blížil. Už dva dny tu žádný rachot nebyl. Němci dávali přednost kouřovým bombám; a vykuřovali domy, bunkry a skrýše; někdy házeli rovnou plynové pumy. A dva dny taky neměli s dědou co jíst. Zvykli si na to. Zvyk je železná košile. Dva dny je až dost.

„Není to u hřbitova?“ zeptal se stařec Emil.

„Co tě nemá. Tam už vyhodil generál všechno do povětří: kapli, márnici a první hrobky. Samí mrtví boháči. Vezmi je čert! Jestli tě to rozčiluje, ten rámus, odvedu tě do sklepa.“

A dodal: „To ještě generálmajor Strupp dával přednost výbušným látkám. Musel jich spotřebovat tolik, že by z toho mohla být nová válka. To už i pro něj ztratilo půvab. Třeba mu to někde v Berlíně vyčítají.“

„Co děláš?“ zeptal se náhle stařec Emil a zvedl bradu. „Co to vlastně děláš?“

„Ten trám už skoro spadnul,“ odpověděl Kuřátko vyhýbavě. „Nelekej se, kdyby se neudržel. Je zrovinka nad prostředkem a ty máš křeslo pěkně při kraji u nejsilnější stěny.“ A potom: „Je jako velká tříška. Odloupne se snadno, kdybys chtěl. Ještě drží, ale stačí za něj vzít. Počítám, že by spadla i střecha.“

„Rozumím ti.“

„Ale nedělej to sám, jen když tu nebudu.“

„Nesmíš se vracet,“ opakoval stařec.

Potom řekl: „Nebude mě líto, když zůstanu pár dní sám.“

Kuřátko se nezdržoval s odpovědí. Pár dní? Do kolika dní ohňů se chtěl stařec dopočítat? Opřel se vzápětí do křesla, v němž starý seděl; pomalu, ze všech svých sil, je odšoupával i s dědou k nejzazšímu okraji světnice, do kouta, a stařec překvapením rozevřel ústa. Zašermoval rukama ve vzduchu, jako by mu unikalo něco, čeho se marně přál přidržet; pak se chytil zlaceného odpočívadla pro lokty a ruce a pochopil.

Křeslo bylo ze starého nábytku polské šlechty, s polštáři z nachu a šarlatu a se zlatě zdobeným lenochem, jen trochu ohořelé. Vrzalo při každém hnutí a šla z něho oblaka prachu. „Žehnám ti, synáčku,“ řekl stařec Emil.

„Na to ti kašlu,“ odsekl Kuřátko. „Přiděláváš mi práci a jsem jako moucha.“

Stařec Emil pak naslouchal šramotu, jako by Kuřátko vytahoval odněkud za trámem nějakou lahvičku, z níž odšrouboval zátku a zase ji nasadil a točil v závitech. Měli ještě tu starou termosku? A potom (kromě vzdáleného dunění pancéřů) slyšel tření kůže o kůži; jako by si vnuk Josef něco roztíral po čele, krku a tvářích, snad i na hrudi. Pak tu zůstalo jen dunění. A stařec Emil mlčel a setrval v klidu; jen natahoval ruce, zda se bude moci dotknout špičkami prstů zdi, aby věděl, kde je; cítil, že už je sám, že tedy Kuřátko odešel, jako s výjimkou těch dvou dnů odcházel vždycky, bez pozdravu, jako by se nechtěl zbytečně loučit a nežádal předem nějaké vyúčtování a chtěl nechat věci otevřené.

A zatímco se Kuřátko spouštěl dolů po cárech starých příkrývek, protože v tomto domě v Nízké už nebyly schody, poněvadž schodiště už se zbortilo po prvních dělostřeleckých salvách do ulice druhý a třetí den ohňů, podle kalendáře a počtů starce, seděl stařec Emil nehybně a naslouchal rachotu, který ho tak vyplašil.